

© Самарын, Вадзім Ігаравіч

КРЫМІНАЛЬНЫ ПРАЦЭС ФЕДЭРАТЫЎНАЙ РЭСПУБЛІКІ ГЕРМАНІЯ: АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ

Няспынна ідзе ўдасканаленне Крымінальна-працэсуальнага кодэкса Рэспублікі Беларусь. Няма сумнення, што параўнальна-прававы метада даследавання з'яўляецца адным з самых дзейных, а параўнальна-прававое даследаванне – заўжды актуальна. Азнаёміўшыся з дасягненнямі і праблемамі суседзяў, можна палепшыць айчыннае заканадаўства. Лепш пазбегнуць чужых памылак, чым атрымаць адмоўныя вынікі самастойна. Але, на жаль, беларускія аўтары амаль не звяртаюць увагі на існуючыя дасягненні замежных калег-працэсуалістаў. Большасць публікацый, прысвечаных замежнаму крымінальнаму працэсу, звяртаецца да заканадаўства Расіі і Украіны. Дадзены артыкул закліканы разгледзець працэдуру правядзення па крымінальных справах у Федэратыўнай Рэспубліцы Германія.

Як вядома, Германія адносіцца да краін кантынентальнай сістэмы права. Тып крымінальнага працэсу Германіі навукоўцы называюць змешаным [1;28], бо папярэдняе расследаванне вядзецца па правілах расшуковага працэсу, а разгляд справы судом праводзіцца на пачатках раздзялення працэсуальных функцый, працэсуальнай роўнасці бакоў і саборнасці. Нямецкія працэсуалісты вызначаюць крымінальны працэс як урэгуляваную законам працэдуру, у якой вырашаецца аб наяўнасці злачынства [3;1305].

Асноўнай **крыніцай** крымінальна-працэсуальнага права Германіі з'яўляецца, перш за ўсё, Крымінальна-працэсуальны кодэкс (*Strafprozeßordnung*) [6], прыняты яшчэ 1 лютага 1877 г. і пасля таго шмат разоў зменены і дапоўнены. Асобныя нормы таксама ўтрымоўваюць Асноўны закон ФРГ 1949 г. (гл. I “Асноўныя правы”, гл. IX “Судаводства”), Закон аб судаўладкаванні 1877 г., Закон аб судах для непаўналетніх 1974 г., Закон аб міжнароднай прававой дапамозе па крымінальных справах 1982 г., Крымінальны кодэкс 1871 г. (пытанні падачы заявы аб злачынстве – арт. 77-

77е, перашкоды крымінальнаму праследаванню – арт. 78-78с). Вялізарнае значэнне ў крымінальным працэсе Германіі таксама маюць рашэнні, прынятыя раней па крымінальных справах вышэйшымі зямельнымі судамі ці Вярхоўным Судом Германіі. Бакі могуць спасылацца на такія рашэнні падчас разгляду падобных спраў.

КПК* не ўтрымоўвае пералік **прынцыпаў крымінальнага працэсу**, але мы знаходзім яго ў навуковай літаратуры [2;5-15]:

- прынцып прававой дзяржавы

Судаводства павінна весціся прадугледжаным законам і незалежным суддзёй у адпаведнасці са зразумелымі правіламі, а таксама павінны паважацца канстытуцыйныя правы чалавека;

- прынцып публічнасці

Распачынанне і правядзенне крымінальнага працэсу з'яўляецца абавязкам выключна дзяржавы і не залежыць ад волі пацярпеўшага. Але як і ў КПК Беларусі нямецкі КПК прадугледжвае выключэнні з гэтага правіла: а) злачынствы, праследаванне за якія ў адпаведнасці з КК** распачынаецца толькі па заяве пацярпеўшага ці, калі ён не ў стане, яго сваякоў (напрыклад, парушэнне недатыкальнасці жылля, хатні ці сямейны крадзеж); пры гэтым па некаторых злачынствах пракурор мае права ўмяшацца і без заявы распачаць крымінальны працэс, калі таго патрабуе публічны інтарэс (напрыклад, у адпаведнасці з § 230 КК гэта датычыцца наўмыснага і неасцярожнага прычынення цялеснага пашкоджання [5]); б) злачынствы, праследаванне за якія магчыма толькі пры наданні адпаведнага паўнамоцтва з боку дзяржаўнага органа ці яго члена (напрыклад, паклёп на Федэральнага Прэзідэнта); в) праследаванне за злачынствы прыватнага абвінавачання можа быць распачата пракурорам толькі, калі таго патрабуе публічны інтарэс;

- прынцып абвінавачання

---

* тут і далей, калі не пазначана іншае, – Крымінальна-працэсуальны кодэкс ФРГ.

** тут і далей, калі не пазначана іншае, – Крымінальны кодэкс ФРГ.

Суд можа разглядаць справу толькі, калі па ёй прад'яўлена абвінавачанне, у рамках гэтага абвінавачання;

- прынцып усебаковага расследавання

У адрозненні ад грамадзянскага працэсу, дзе доказы прадстаўляюць бакі, у крымінальным – пракурор і суддзя павінны з дапамогай следства высветліць, што адбылося на самой справе падчас злачынства. Гэты прынцып можа не выконвацца ў выпадках т.зв. “здзелкі”. Апошняя не ўрэгулявана ў КПК, але дапушчальна ў адпаведнасці з рашэннямі Вярхоўнага Суда Германіі. Такая здзелка з’яўляецца пагадненнем паміж абвінавачваемым і органамі крымінальнага праследавання, аб тым, што першы прызнае сябе вінаватым, а другія патрабуюць у суддзе ўзгоджанае пакаранне. Здзелка не магчыма па справах непаўналетніх;

- прынцып галоснасці

Любы чалавек можа прысутнічаць на разглядзе крымінальнай справы ў суддзе. Але, як і ў Беларусі, нямецкі закон прадугледжвае абмежаванні гэтага прынцыпу для абароны прыватных ці публічных інтарэсаў. Не з’яўляецца адкрытым разгляд у суддзе спраў непаўналетніх. Трэба адзначыць, што ў адрозненні ад разгляду крымінальных спраў у суддзе Беларусі, у Германіі поўнасю забаронена аўдыё-, тэле- і відэаздыманне падчас судовага разбору ў мэтах публічнага паказу (§ 169 Закона аб судаўладкаванні [7]), што не лічыцца парушэннем прынцыпу галоснасці;

- прынцып хуткага разгляду

Абвінавачваемы павінны ў разумны тэрмін паўстаць перад судом;

- прынцып справядлівага працэсу (*fair trial*)

Найноўшы прынцып крымінальнага працэсу Германіі. Галоўная тэза: у канфліктнай сітуацыі нельга ахвяраваць інтарэсы абвінавачваемага на карысць эфектыўнасці крымінальнага судаводства;

- прынцып недапушчальнасці прымусу абвінавачваемага да выкрыцця злачынства

- прынцып законнасці

- прынцып непасрэднасці
- прынцып вуснасці
- прынцып свабоднай ацэнкі доказаў суддзёй
- прынцып трактоўкі сумненняў на карысць абвінавачваемага.

Крымінальны працэс ФРГ можна падзяліць на тры **стадыі**:

- папярэдняе расследаванне (*Ermittlungsverfahren*)
- папярэдні разгляд справы судом (*Zwischenverfahren*)
- разгляд справы судом (*Hauptverfahren*)

Разгляд справы судом уключае некалькі частак: падрыхтоўка, судовы разбор, абскарджанне ў апеяцыйным (*Berufung*) і касацыйным парадку (*Revision*).

У якасці экстраардынарнай стадыі КПК прадугледжвае аднаўленне судаводства (*Wiederaufnahme des Verfahrens*). Выканаўчае судаводства (*Vollstreckungsverfahren*) прадугледжана ў КПК, але яго не адносяць да стадыі крымінальнага працэсу, а называюць часткай крымінальнага працэсу, якая ідзе пасля разгляду справы па сутнасці.

Як мы можам заўважыць, у крымінальным працэсе ФРГ няма такой стадыі як узбуджэнне крымінальнай справы. Гэта зразумела, бо лічыцца, што расследаванне і ёсць праверка наяўнасці складу злачынства.

КПК не ўтрымлівае асобнай часткі аб **удзельніках крымінальнага працэсу**. Апошніх можна вылучыць шляхам аналізу тэксту кодэкса:

1) пракуратура (*Staatsanwaltschaft*)

У адпаведнасці з КПК асноўнымі функцыямі пракуратуры з'яўляюцца: кіраўніцтва папярэднім расследаваннем (§ 161 КПК), падтрымліванне абвінавачання на судовых стадыях (§ 152 КПК), правядзенне выканаўчага судаводства (§ 451 КПК). Пракуратура ў Германіі з'яўляецца незалежным ад суда іерархічна пабудаваным органам юстыцыі, падобным да Генеральнай пракуратуры Рэспублікі Беларусь, якому не ўласціва функцыя нагляду. На федэральным узроўне сістэму ўзначальвае Федэральны генеральны пракурор. Асаблівасцю з'яўляецца падпарадкаванне пракуратуры адпаведным

міністэрствам юстыцыі зямель, а Федэральнай пракуратуры – Федэральнаму міністэрству юстыцыі. Цікава, але КПК не прадугледжвае магчымасці адводу пракурора, нават калі той з’яўляецца сведкам. Пракурор да таго ж у літаратуры лічыцца не бокам у працэсуальным сэнсе, а ўдзельнікам, які павінен забяспечваць аб’ектыўнасць [4;XI].

2) паліцыя (*Polizei*)

Як міліцыя ў Беларусі, паліцыя Германіі мае дзве функцыі: прэвентыўную і рэпрэсіўную. Рэпрэсіўная функцыя праяўляецца ва ўдзеле паліцыі ў папярэднім расследаванні. Папярэдняе расследаванне пракуратура можа весці самастойна, але з-за недахопу часу па большасці спраў ёй можа дапамагаць паліцыя (§ 161 КПК). Дзеля гэтага пракуратура накіроўвае начальніку паліцыі просьбы аб выкананні расследавання. Асобныя службовыя асобы паліцыі адначасова з’яўляюцца супрацоўнікамі пракуратуры, якія праводзяць расследаванне і маюць адпаведную кампетэнцыю, у тым ліку распараджэнне аб прымяненні прымусовых мер. Гэтым службовым асобам пракурор можа даваць прамыя даручэнні. Трэба адзначыць, што менавіта паліцыя ў большасці выпадкаў выяўляе факт злачынства і мае права правесці неадкладныя дзеянні для выяўлення наяўнасці злачынства. Гэтую дзейнасць можна параўнаць з дазнаннем у КПК Рэспублікі Беларусь. Пры выяўленні прыкмет злачынства справа адразу перадаецца ў пракуратуру.

3) абвінавачваемы (*Beschuldigte*): абвінавачаны (*Angeschuldigter*) і падсудны (*Angeklagter*)

Абвінавачаны з’яўляецца ў нямецкім крымінальным працэсе з моманту прад’яўлення асобе публічнага абвінавачання, а пасля вынясення пастановы аб пачатку разгляду справы судом ён ператвараецца ў падсуднага (§ 157 КПК). У навуцы крымінальнага працэсу Германіі вылучаюць дзве прыметы абвінавачваемага [2;23]: аб’ектыўную (павінна існаваць рэчаіснае падазрэнне ва ўчыненні злачынства) і суб’ектыўную (наяўнасць валявога акту органа крымінальнага праследавання праводзіць крымінальна-працэсуальную

дзеясць у адносінах да падазраваемага; такому акту можа быць нададзена форма, але ён можа быць і канклюдэнтным: напрыклад, асоба будзе часова затрымана). Падазраваемага, як асобнага суб'екта крымінальнага працэсу, КПК не называе, але ў тэксце можна сустрэць фармулёўкі накшталт “у таго, хто падазраецца як злачынца ці ўдзельнік злачынства...” (§ 102 КПК).

Прызнанне асобы абвінавачваемым мае вельмі важнае значэнне, бо з гэтага моманту яна набывае шэраг правоў. Напрыклад, менавіта з-за гэтага статусу асоба не можа з'яўляцца адначасова сведкам. Увогуле можна вылучыць шэраг правоў абвінавачваемага:

- да пачатку першага допыту ведаць, у здзяйсненні якога супрацьпраўнага дзеяння ён абвінавачваецца і па якіх артыкулах крымінальнага закона (§ 136 КПК);
- не сведчыць, аб чым яго павінны папярэдзіць органы, якія вядуць крымінальны працэс (§§ 136, 243 КПК);
- мець абаронцу; абвінавачваемы можа выбраць абаронцу на любой стадыі працэсу, аб чым яго павінен папярэдзіць орган, які праводзіць першы допыт; колькасць абаронцаў не павінна быць больш за тры (§ 137 КПК);
- быць заслуханым і выказаць свой пункт гледжання па пытаннях абвінавачвання і аб ходзе працэсу (арт. 103 Асноўнага Закона);
- хадайнічаць аб збіранні доказаў і задаваць пытанні сведкам (але не іншым абвінавачваемым) і экспертам (§§ 219, 240, 244 КПК).

Абвінавачваемы мае таксама абавязкі: з'яўляцца па вызовах следчага суддзі ці пракурора для допыту (§ 163а КПК), удзельнічаць у разглядзе справы ў суддзе (§ 168с КПК), не працівіцца прымяненню прымусовых мер. Дадзены суб'ект павінен і адначасова мае права ўдзельнічаць у разглядзе справы ў суддзе (§§ 168с, 231 КПК). У некаторых выпадках гэта права-абавязак можа быць абмежавана (напрыклад, пры здзяйсненні абвінавачваемым у судовым пасяджэнні проціпраўнага ўчынку).

4) абаронца (*Verteidiger*)

Абаронца, які з'яўляецца адвакатам, адносіцца да незалежнага органа юстыцыі. Зыходзячы з пункту гледжання нямецкіх судоў, абаронца ёсць не прадстаўнік абвінавачваемага, а яго памочнік, які павінны адначасова служыць публічнаму інтарэсу, гарантуючы законнае крымінальнае праследаванне [2;25]. Абаронца незалежны і ад свайго кліента.

Азначым асноўныя правы абаронцы:

- свабодна і без назірання мець зносіны са сваім кліентам (§ 148 КПК); аднак КПК прадугледжвае абмежаванне гэтага права ў адносінах да абаронцы асобы, якая абвінавачваецца ў стварэнні тэрарыстычнай арганізацыі (§ 129а КК);
- удзельнічаць у допытах суддзёй абвінавачваемага, сведак, эксперта на дасудовых стадыях (§ 168с КПК), допытах пракурорам абвінавачваемага (§ 163а КПК); удзел абаронцы ў допыце пракурорам сведак і ў допыце абвінавачваемага паліцыяй КПК не прадугледжаны;
- азнаёміцца з крымінальнай справай, якая прадстаўлена суду, і агледзець доказы (§ 147 КПК); цікава, што гэтага права не мае абвінавачваемы (ён можа атрымаць толькі інфармацыю ці копіі са справы);
- хадайнічаць аб збіранні доказаў і задаваць пытанні сведкам і экспертам (§§ 240, 244 КПК).

Абаронца абавязаны дзейнічаць у інтарэсах абвінавачваемага, нават, калі яны супярэчаць аб'ектыўнасці. Абаронца не можа паведамляць абставіны, якія абцяжваюць долю кліента без дазволу апошняга. За парушэнне гэтага абавязку прадугледжана крымінальная адказнасць (§ 203 КК). Абаронца абавязаны казаць толькі праўду, ілгаць у адрозненні ад абвінавачваемага ён не можа, але можа маўчаць.

Як і КПК Рэспублікі Беларусь, КПК ФРГ прадугледжвае магчымасць мець абаронцу па выбары і абавязковага абаронцу. У цэлым выпадкі абавязковага ўдзелу абаронцы ў разглядзе справы ў ФРГ падобныя да беларускіх. Але, на нашу думку, варты запазычання для Беларусі з'яўляецца такі выпадак як разгляд справы зямельным судом ці вышэйшым зямельным судом (у

Беларусі – абласным, Мінскім гарадскім, Беларускім ваенным судамі ці Вярхоўным Судом Рэспублікі Беларусь). Абгрунтоўваецца гэта прапанова проста: азначаныя суды разглядаюць складаныя крымінальныя справы, а таксама справы аб злачынствах, за якія можа быць прызначана пакаранне ў выглядзе пазбаўлення волі на вялікі тэрмін, пажыццёвае зняволенне ці смяротнае пакаранне. Пры разглядзе такіх спраў заўжды неабходна дапамога прафесійнага абаронцы. Таксама цікавы выпадак абавязковага ўдзелу абаронцы – праследаванне можа весці да забароны займацца прафесійнай дзейнасцю.

5) сведка (*Zeuge*)

У нямецкім праве сведка ёсць асоба, якая павінна паведаміць пра факты, якія яна непасрэдна ўспрыняла і якае не мае іншага статусу ў працэсе [3;1663]. Цікава, але па нямецкім КПК сведкам можа быць пракурор, абаронца ці эксперт. Сведка мае права:

- не сведчыць і не даваць клятву сведак з-за прыватных прычын, аб чым яго павінны папярэджваць органы, якія вядуць крымінальны працэс, перад кожным допытам; да прыватных прычын КПК адносіць не толькі адносіны роднасці ці шлюбу, але таксама калі сведка заручаны ці плануе ўступіць у пажыццёвае партнёрства (адносіны паміж асобамі аднолькавага полу) з абвінавачваемым; цікавым для беларускага крымінальнага працэсу з'яўляецца права былой жонкі (мужа) адмовіцца ад сведчання супраць абвінавачваемага (§§ 52, 61 КПК);
- не сведчыць з-за службовых прычын; гэта права павінна абараніць даверныя адносіны паміж прадстаўнікамі асобных прафесій і іншымі асобамі (напрыклад, святары, абаронцы, натарыусы, адвакаты, аўдытары, падатковыя кансультанты, урачы, дантысты, псіхатэрапеўты, фармацэўты, акушэры, члены Бундэстага, асобы, якія ўдзельнічалі ў працэсе стварэння друкаванага выдання) (§ 53 КПК); як бачым, КПК ФРГ уключае больш шырокае чым у ч. 2 арт. 60 КПК Беларусі кола асоб, якія могуць не сведчыць аб фактах, якія сталі ім вядомымі з-за іх прафесійнай дзейнасці;

- не адказваць на пытанні, калі адказ можа весці да праследавання яго ці блізкіх яму асоб за здзяйсненне правапарушэння ці злачынства (§ 55 КПК);
- падчас допыту мець памочніка (*Beistand*), які дапамагае выконваць яго правы; такі памочнік не мае асабістых правоў у працэсе і можа быць нават прызначаны пракурорам (§ 68b КПК); такі вопыт ФРГ з'яўляецца карысным і для беларускага крымінальнага працэсу, бо выкарыстанне сведкамі прафесійнай юрыдычнай дапамогі дазваляе абараніць фундаментальныя правы асобы.

Галоўным абавязкам сведкі з'яўляецца праўдзівае сведчанне (§§ 68, 69 КПК).

У адпаведнасці з КК караецца парушэнне гэтага абавязку толькі, калі сведка сведчыць перад органам, які можа прымаць сведчанні пад клятвай. Пацвердзіць клятвай свае сведчанні сведка абавязаны толькі, калі гэта прызнае неабходным суд. Такім чынам, за ілжывае сведчанне на допыце ў пракуратуры крымінальная адказнасць не магчыма. Сведка павінен з'яўляцца па вызыву суддзі ці пракурора (§§ 48, 51, 161a КПК).

б) эксперт (*Sachverständiger*)

Эксперт сваімі ведамі дапамагае суду ў выглядзе заключэння пры абмеркаванні пытання, на якое трэба адказаць у працэсе даказвання. У заключэнні эксперта 1) выяўляюцца дадзеныя, для даследавання якіх неабходны спецыяльныя веды, 2) паведамляюцца агульныя палажэнні з практыкі, 3) прыводзіцца магчымы рэзультат, даецца ацэнка ці прагноз. Эксперта прызначае суддзя (§ 73 КПК), а падчас папярэдняга расследавання – пракурор (§ 161a КПК). Даваць заключэнне – абавязак эксперта (§ 75 КПК), але ў выпадках, калі сведка можа адмовіцца сведчыць, эксперт можа адмовіцца даваць заключэнне (§ 76 КПК). Магчымы адвод эксперта па тых жа прычынах, што і суддзі (§ 74 КПК). Калі асоба ўспрыняла нейкія факты з дапамогай сваіх ведаў (напрыклад, урач, які агледзеў пацярпеўшага непасрэдна пасля здзяйснення злачынства), яна не рыхтуе экспертнае заключэнне, а дапытваецца ў якасці сведкі.

7) пацярпеўшы (*Verletzte*)

Азначэнне пацярпеўшага ў ФРГ падобна да беларускага: гэта кожны, правам, выгадам і законным інтарэсам каго злачынствам была нанесена шкода. Ён мае свае правы ў крымінальным працэсе: напрыклад, атрымаць дапамогу адваката, мець адваката ў якасці прадстаўніка. У інтарэсах пацярпеўшага яго адвакат мае права азнаёміцца з крымінальнай справай.

8) суддзя (*Richter*)

Суддзя павінен быць асабіста і аб'ектыўна незалежным і выконваць свае абавязкі бесстаронна і непрадузята. Дзеля гэтага КПК прадугледжвае магчымасць адводу і вызвалення суддзі. Гэта датычыцца не толькі прафесійнага, але і грамадскага суддзяў.

Асобна можна вылучыць следчага суддзю, які павінен прымаць рашэнні і праводзіць асобныя следчыя дзеянні (напрыклад, допыт), калі справа яшчэ знаходзіцца ў стадыі папярэдняга расследавання.

Калі маюцца ў наяўнасці пазначаныя ў §§ 22, 23 КПК падставы (суддзя з'яўляецца пацярпеўшым ад злачынства, мужам, жонкай, родным ці партнёрам абвінавачваемага ці пацярпеўшага, суддзя ўдзельнічаў у справе ў якасці служачага пракуратуры ці паліцыі, адваката пацярпеўшага ці абаронцы, быў дапытаны ў якасці сведкі, эксперта ці ўдзельнічаў у ранейшых разглядах справы ў суддзе), суддзя з прычыны закону вызваляецца ад выканання службовых абавязкаў па адпаведнай справе. Суддзя можа быць таксама адведзены пракурорам, прыватным абвінаваўцам, абвінавачваемым з-за асцярогі прадузятасці (§ 24 КПК). Магчымы разгляд пытання аб адводзе суддзі і па яго просьбе. Як правіла, адвод суддзі дапушчальны да пачатку допыту першага абвінавачваемага.

У тэксце КПК сустракаюцца таксама такія ўдзельнікі як заяўнік (*Antragsteller*), законны прадстаўнік (*gesetzliche Vertreter*), прыватны абвінаваўца (*Privatkläger*), дадатковы абвінаваўца (*Nebenkläger*; асоба, якая падтрымлівае абвінавачанне ў публічным працэсе сумесна з пракурорам

шляхам падачы дадатковага іску), асоба, якае патрабуе адабрання маёмасці (*Einziehungsbeteiligte*) і інш.

У выніку даследавання можна падсумаваць шэраг палажэнняў КПК ФРГ, якія заслугоўваюць запазычання. Карысным лічым увядзенне ў КПК Беларусі новага выпадку абавязковага ўдзелу абаронцы ў разглядзе крымінальнай справы – яе разгляд вышэйстаячым судом (абласным, Мінскім гарадскім, Беларускам ваенным судамі ці Вярхоўным Судом Рэспублікі Беларусь). Улічваючы захаванне адносін даверу пасля разводу, цікавым для беларускага крымінальнага працэсу з’яўляецца надзяленне былой жонкі (мужа) правам адмовіцца ад сведчання супраць абвінавачваемага (былога мужа/жонкі). Магчымасць карыстання сведкам пад час допыту ці правядзення іншых следчых дзеянняў дапамогай прафесійнага юрыста ўласціва не толькі крымінальнаму працэсу ФРГ. Больш за тое, дапушчальнасць такой дапамогі ў крымінальным працэсе Беларусі вынікае з арт. 62 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь і, на нашу думку, гэтыя нормы могуць быць бесперашкодна ўнесены ў КПК Рэспублікі Беларусь.

Літаратура:

1. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. – М.: Юристъ, 2004. – 815 с.
2. Engländer A. Strafprozessrecht: Examens-Repetitorium. – Heidelberg: C.F. Müller, 2006. – 102 S.
3. Rechtswörterbuch / Hrsg. von Weber K. – 17., neubearbeitete Auflage – München: Verlag C.H.Beck, 2002. – 1756 S.
4. Roxin C. Einführung zur Strafprozessordnung / Strafprozessordnung. – 41., neubearbeitete Auflage – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2006. – S. IX-XXV.
5. Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998, 15. Mai 1871 // Bundesgesetzblatt (Deutschland). – 1998. – Teil I. – S. 3322.
6. Strafprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987, 1. Februar 1877 // Strafprozessordnung. – 41., neubearbeitete Auflage –

München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2006. – S. 1-182.

7. Gerichtsverfassungsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 9. Mai 1975, 27. Januar 1877 // Strafprozessordnung. – 41., neubearbeitete Auflage – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2006. – S. 211-252.

Старшы выкладчык кафедры крымінальнага
працэсу і пракурорскага нагляду
юрыдычнага факультэта БДУ,
кандыдат юрыдычных навук
Самарын В. І.